

KISS ANITA

NYELVJÁRÁSI TUDAT ÉS ATTITÚD AZ EGYETEMI HALLGATÓK KÖRÉBEN

Kivonat

Tanulmányomban a Nyíregyházi Egyetemen tanuló tanár szakos hallgatók nyelvi tudatosságát és nyelvjárási attitűdjeit vizsgáltam. Különösen fontos, hogy a pedagógusi pályára készülő fiatalok pozitívan viszonyuljanak a magyar nyelv változataihoz, és tudásukat megfelelő szemléletmódban továbbítsák majd a tanítványaiknak, kialakítva ezzel bennük a magabiztos nyelvi öntudatot. A különböző kutatások eredményei azonban azt mutatják, hogy sok esetben az iskolai anyanyelvi oktatás nem épít a többnormájú, nyelvváltozatokat elfogadó szemléletmódra, és ebből kifolyólag a sztenderd nyelvváltozathoz képest a nem sztenderd változatoknak negatívabb a megítélése. Kutatásom célja kideríteni, hogy a vizsgálatban részt vevő egyetemi hallgatóknak milyen ismereteik vannak a nyelv területi alapú változatosságáról, a tudatos nyelvhasználatról, és hogyan ítélik meg a nyelvjárási beszédet.

Kulcsszavak: nyelvhasználat, nyelvjárások, nyelvi attitűdök, nyelvi változatosság, nyelvváltozatok

Bevezetés

A szociolingvisztika a nyelvet társas beágyazottságában vizsgálja. Szemléletmódjában minden nyelvváltozat azonos értékű nyelvi rendszernek tekinthető, amelyek hálózatot alkotva töltik be szerepüket. A nyelvhasználók több nyelvváltozatot is képesek használni az adott kommunikációs szituációtól függően. A választást befolyásolhatja az egyén verbális repertoárja, illetve hogy az adott kommunikációs helyzetben a beszélő a birtokában lévő nyelvváltozatok közül melyiket tartja megfelelőnek a kommunikációs szándék megvalósításához (Bartha 1998: 16–7; Kiss 2017: 199). A pedagógus feladata, hogy megtanítsa a tanulóknak a sztenderd nyelvváltozatot és annak használati körét, ugyanakkor az is fontos, hogy ismertesse velük a nyelvi változatosság tényét és a különböző nyelvváltozatok szerepét (Beregszászi 2012: 12). Az oktatásnak fontos szerepe van a nyelvi attitűdök alakításában, ezért mind a magyar nyelvészettel, mind az anyanyelvoktatás módszertanával foglalkozó kutatók egyre nagyobb figyelmet fordítanak annak vizsgálatára, hogy az iskolákban és a felsőoktatásban dolgozók milyen szemléletben adják át tanítványaiknak és hallgatóiknak a nyelvi változatossággal, a nyelv-

változatokkal és a tudatos nyelvhasználattal kapcsolatos ismereteket. Az itt bemutatott tanulmányban azt vizsgáltam, hogy a Nyíregyházi Egyetemen tanuló hallgatóknak milyen ismereteik vannak a nyelvi változatosságról, a tudatos nyelvhasználatról, és hogyan ítélik meg a nyelvjárási beszédet.

Az utóbbi években több felmérést is végeztek a nyelv területi alapú változatosságának megítéléséről. A következő részben ismertetni szeretném néhány olyan felmérés eredményét, amelyek a Magyarországon és a külföldi magyar területeken élő pedagógusok és egyetemi hallgatók nyelvjárási attitűdjeit vizsgálták. Bár saját kutatásomban csak egyetemi hallgatókat vontam be, azért szeretnék néhány olyan felmérést is bemutatni, amelyeket pedagógusok körében végeztek, mivel a felsőoktatásba bekerülő fiatalok nyelvi attitűdjeit befolyásolhatják azok a tapasztalatok, amelyeket az iskolai oktatás során a pedagógus közvetített számukra.

Nyelvjárási attitűdvizsgálatok egyetemi hallgatók és pedagógusok körében

A nyelv területi alapú változatosságával kapcsolatos ismeretek és értékítéletek nagyon fontos szerepet játszanak a magyar nemzeti identitás megőrzésében. Kisebbségi magyar területeken nagyon fontos, hogy az ott lakó közösségek pozitívan viszonyuljanak az anyanyelvváltozatukhoz, mivel ez elengedhetetlen az anyanyelv megtartásához és a kisebbségi nemzet fennmaradásához. Magyarországon a nyelvi változatosság ismertetésével sokat tehetünk azért, hogy a fiatalok elfogadóbbak legyenek a területi alapú nyelvi változatokkal, elkerülve ezáltal a nyelvjárással kapcsolatos sztereotípiákat. Ezért a nyelvi attitűdvizsgálatok fontos részét képezik a szociolingvisztikai és dialektológiai kutatásoknak.

Magyarországon és a határon túli területeken egyaránt végeztek olyan felméréseket, amelyek során főiskolai és egyetemi hallgatók, valamint pedagógusok nyelvi tudatosságát és nyelvjárási attitűdjeit vizsgálták. Először is a határon túli kutatásokból szeretnék kiemelni néhány, a témához kapcsolódó eredményt. Kárpátalján a magyar nyelvű képzésben részt vevő tanító szakos hallgatók ismerik az additív anyanyelvoktatási szemléletmódot, ügyelnek a szituatív nyelvhasználatra, és tudják, hogy melyek azok a beszédhelyzetek, amelyek során a sztenderd használata helyénvaló (T. Károlyi 2002: 329–33). A kárpátaljai magyar pedagógusok nyelvjárási attitűdjeit két ízben is felmérték. A korábbi felmérés eredménye szerint a tanárok elismerték, hogy a környezetükben élők nyelvjárársban beszélnek, ők viszont távolságtartó attitűdöt mutattak a nyelvjárársi beszéddel szemben. A tíz évvel későbbi eredmények

alapján, miután már megtörtént az anyanyelvi nevelés szemléletváltásának a népszerűsítése (additív anyanyelvoktatási szemlélet), megfigyelhető volt a pozitív irányú változás (vö. Lakatos 2007; Dudics Lakatos 2019). A szlovákiai magyar szakos egyetemisták körében végzett felmérés eredménye azt mutatta, hogy a válaszadók többségének még nem volt negatív élménye a nyelvhasználat miatt, és az adatközlők szerint szükség van a nyelvjárásokra (Sándor 2009: 231–9). Egy másik felmérésben a hallgatók többsége negatívan ítélte meg a budapesti nyelvhasználatot és a magyarországi vidéki nyelvváltozatokat, a határon túli magyar nyelvhasználatról pedig semlegesén vélekedtek (Presinszky 2009: 241–8). A leendő és már pályán lévő pedagógusokkal végzett felmérés eredményei pedig azt mutatták, hogy a pedagógusok értékelését befolyásolja a tanulók alapnyelve. Eszerint a tanárjelöltek rosszabb érdemjeggyel osztályozták a nem sztenderd nyelvváltozatban és nem kidolgozott nyelvi kódban felelő diákokat akkor is, ha tökéletesen tudták az aktuális tananyagot. Továbbá pozitívabban értékelték azokat a tanulókat, akiknek a tárgyi tudása hiányosabb volt, viszont sztenderd nyelvváltozatot használtak feleléskor (Jánk 2018: 150–69). Később a kutatást kiterjesztették a Kárpát-medence négy országára (Magyarország, Szlovákia, Románia és Ukrajna), és az eredmények minden megvizsgált csoport esetében azt mutatták, hogy a tanárok a különböző tartalmú, nyelvváltozatú és nyelvhasználatú feleletek közül a sztenderd nyelvváltozatban és kidolgozott kódban elhangzottakat értékelték a legpozitívabban, a nyelvjárásban és a korlátozott kódban elmondott feleletek pedig kevésbé kedvező értékeléseket kaptak annak ellenére is, hogy a tanuló tárgyi tudása hibátlan volt. A romániai magyar egyetemisták körében végzett felmérés eredménye alapján a válaszadók többsége pozitívan értékelt az anyanyelvét (vö. Fazakas 2016). Hasonló következtetésre jutottak a vajdasági hallgatók nyelvi attitűdjeinek vizsgálata során is (vö. Csincsik 2011).

Magyarországon Zimányi Árpád az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem hallgatóinak a nyelvjárási attitűdjeit vizsgálta. Eredményei alapján az Egerben tanuló magyar szakos hallgatók kétharmada, valamint a budapesti egyetemisták közel fele a saját bevallása szerint nem is került közvetlen kapcsolatba valamilyen nyelvjárással, ugyanakkor a nem magyar szakos hallgatók háromnegyede igennel válaszolt erre a kérdésre (Zimányi 2015: 234). Eredményeit összevetette Kiss Jenő 2009-es eredményeivel, amelyek azt mutatták, hogy a budapesti egyetemisták 92%-a nem rendelkezik nyelvjárási háttérrel (Kiss 2009: 3). Zimányi kutatásából az is kiderült, hogy az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem hallgatóinak a többsége elfogadó a nyelvjárásokkal szemben,

valamint egyenértékűnek tartják a nyelvjárást és a köznyelvet. A budapesti egyetemisták között azonban többen is voltak, akik negatívan vélekedtek a nyelvjárási jelenségekről (Zimányi 2015: 237).

Kovács Edina a Debreceni Egyetem pedagógusképzésére járó hallgatók nyelvi attitűdjeiről írt. A nyelvjárási beszéd megítélésével kapcsolatos eredmények alapján az adatközlők az iskolában a sztenderd nyelvváltozat használatát tartják megfelelőnek, ugyanakkor elfogadható szerintük az is, ha a tanár az órai előadásain nyelvjárársban beszél (vö. Kovács 2014).

Nagy Zoltán is magyarországi pedagógusok körében vizsgálta meg a sztenderd nyelvváltozat és a nyelvjárársok megítélését és ezen nyelvváltozatok használatát az iskolában. Kutatása során arra jutott, hogy a pedagógusok többsége számára természetesen hangzik a nyelvjárási beszéd. Elfogadhatónak tartják, ha a tanár az órákon nyelvjárási jelenségeket használ, és nem értenek egyet azzal, hogy a nyelvjárársban beszélő fiatalokat le kellene szoktatni a nyelvjárási beszédre. Az is kiderült, hogy a válaszadók többsége szerint az iskolában kizárólag a köznyelvet kell tanítani, továbbá a megkérdezettek többsége szerint a nyelvészek döntenek el, hogy mi helyes és mi helytelen a nyelvben (Nagy 2015: 252–4).

A kutatás módszere és adatközlői

Az imént ismertetett kutatásokhoz kapcsolódóan a 2023-as tanévben a Nyíregyházi Egyetemen tanuló hallgatók nyelvi tudatosságát és nyelvjárási attitűdjeit vizsgáltam meg. A kutatás célja volt kideríteni, hogy a megkérdezett adatközlőknek milyen ismereteik vannak a nyelv területi alapú változatosságáról, és hogyan ítélik meg a nyelvjárási beszédet. A felmérést online kérdőívvel végeztem, amely többségében zárt, valamint egy-két nyitott kérdésből épült fel. Az online űrlap változatos kérdéseket tartalmazott, amelyek kitértek a hallgatók szociológiai jellemzőinek a vizsgálatára, a nyelvjárárs fogalmának a meghatározására, különböző nyelvjárási jelenségeket tartalmazó szavak felismerésére, a nyelvjárási beszéddel kapcsolatos attitűdök felmérésére, valamint a szituatív nyelvhasználatra vonatkozó ismeretek feltárására.

Az adatok elemzése során néhány összevetést is végeztem, hogy kiderüljön, milyen mértékben különböznek a válaszok nemek szerint, illetve a lakóhely típusa szerint. Ennek vizsgálatára kétmintás t-próbákat végeztem. A két változó az egyik esetben a nők és a férfiak, a másik esetben pedig a városban és a faluban élők voltak. A t-próbákkal azt szerettem volna kideríteni, hogy milyen esetekben figyelhető meg szignifikáns eltérés a két csoport véleménye között. A nullhipotézis szerint a két csoport véleménye nem tér el egymástól,

tehát a férfiak és a nők, valamint a városban és a faluban élők hasonlóképpen vélekednek a nyelvjárási nyelvhasználatról. Amennyiben a t-próba során a p-érték kisebb, mint 0,05, akkor elvetjük a nullhipotézist, ami azt jelenti, hogy a két csoport véleménye között szignifikáns különbség van.

A kérdőívet összesen 70 hallgató töltötte ki a Nyíregyházi Egyetemről. A válaszadók osztatlan tanári alapképzésben vesznek részt. Az adatközlők nagy része 19 (32,9%) és 20 (24,3%) év közötti volt a kitöltés időpontjában. Nemek szerinti megoszlás alapján a megkérdezettek 51%-a nő, 49%-a pedig férfi. A jelenlegi lakhelyre vonatkozó adatok szerint a válaszadók többsége (61%) városban él, kisebb részük (39%) pedig faluban. Mivel az adatközlők különböző településeken élnek, vármegyék szerint csoportosítottam őket, ez alapján a megkérdezettek többsége (80%) Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében él.

Kutatási hipotézisek

A kutatás tervezésekor a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. Mind a magyar nyelvészettel, mind az anyanyelvoktatás módszertanával foglalkozó kutatások eredményei azt mutatják, hogy az iskolai anyanyelvi nevelés gyakorlatába még nem épült be a többnormájú nyelvszemlélet, továbbá a pedagógusok attitűdjei is sok esetben bizonytalan, ellentmondó értékítéleteket közvetítenek a nem sztenderd változatokról (vö. Dudics Lakatos 2019; Dudics 2020; Jánk 2019). Ebből kiindulva feltételeztem, hogy az általam vizsgált hallgatók nyelvjárási attitűdjeit és nyelvi tudatosságát meghatározzák az iskolában szerzett tapasztalatok, tehát értékítéleteikben megfigyelhetők lesznek a nyelvjárási beszéddel szembeni negatív attitűdök.
2. Több magyarországi és határon túli kutatás (vö. Csernicskó 2008; Parapatics 2022) eredménye is igazolta, hogy a különböző közösségek tagjai meg tudják különböztetni a saját településükön élők nyelvhasználatát a környező településeken élők beszédmódjától, és a sajátjukat ítélik meg pozitívabban. Továbbá az is jellemző, hogy a nyelvhasználók a saját településükön élők beszédmódját köznyelvibbnek ítélik a más településeken élők nyelvi sajátosságaihoz viszonyítva. Ebből kiindulva feltételeztem, hogy a vizsgálatba bevont adatközlők kevésbé fogják elismerni a nyelvjárási jelenségek előfordulását a saját nyelvhasználatukban és a településükön élők beszédmódjában.
3. Kontra 2006-os kutatása szerint a nők a férfiaknál nagyobb arányban ítélik helyesnek a sztenderd változatokat, ebből kiindulva feltételez-

tem, hogy felmérésben a női adatközlők kevésbé fogják elismerni a nyelvjárási jelenségek használatát a saját és a településükön élők nyelvhasználatában, mint a férfi adatközlők (Kontra 2006).

Eredmények

Az adatközlők többsége (64%) igennel válaszolt arra a kérdésre, hogy szerintük megfigyelhetők-e különbségek a saját településükön és a szomszéd településeken élők nyelvhasználatában. Ezt az adatot nemek és lakhely szerinti csoportosításban is megvizsgáltam, ugyanis ki szerettem volna deríteni, hogy milyen arányban tér el a nők és a férfiak, illetve a városban és a faluban élők véleménye e kérdés tekintetében. A férfiaknak a 36%-a, a nőknek pedig a 29%-a vélekedett úgy, hogy megfigyelhetők különbségek a saját településükön és a szomszéd településeken élők magyar beszédében. A t-próba eredménye alapján ez az eltérés nem szignifikáns: $t(68)=1,57$ $p>0,05$ ($p=0,11$). A városban és a faluban élők véleménye azonban már eltérőnek mutatkozott, ugyanis a városban élőknek a 44%-a válaszolt igennel, míg a faluban élőknek csak a 20%-a, továbbá a faluban élők nagyobb arányban (25%) vélték úgy, hogy nincs különbség a saját településükön és a más településeken élők magyar beszéde között. A t-próba eredménye is azt mutatta, hogy a városban és a faluban élők véleménye között szignifikáns különbség figyelhető meg: $t(57)=-3,06$ $p>0,05$ ($p=0,003$). A nők és a férfiak tehát hasonlóképpen úgy vélték, hogy megfigyelhetők különbségek a különböző településeken élők nyelvhasználatában, a városban élők viszont jóval nagyobb arányban gondolták ugyanígy a faluban élőknel.

Ezt követően nyitott kérdés formájában azt kérdeztem az adatközlőktől, hogy szerintük mit nevezünk nyelvjárásnak. A nyitott kérdéssel az volt a célom, hogy a válaszadók a saját véleményük és tudásuk alapján fogalmazhassák meg a válaszaikat anélkül, hogy bármilyen előre megadott válaszlehetőséggel befolyásolnám őket. Ennek a kérdésnek fontos szerepe volt a kérdőívben, mivel az attitűdök vizsgálatához szükséges, hogy az adatközlők meg tudják fogalmazni magát az attitűdtárgyat. Minden adatközlő írt valamilyen választ arra, hogy mit nevezünk nyelvjárásnak. Általában a nyitott kérdéseknél az adott válaszok sokfélék lehetnek, és ez jelen esetben is így volt, ezért közös tulajdonságaik alapján kategorizáltam azokat. A legtipikusabb válaszok részben rámutattak a nyelvjárási jelenség sajátosságára, a legtöbb válaszban a nyelvjárási változatjellegét és földrajzi kötöttségét emelték ki a hallgatók. Néhány példa az ide vonatkozó válaszokból:

„A nyelvjárás az, amelyet csak egy adott területen használnak, egyfajta nyelvváltozat.”

„Különböző földrajzi helyekről származó emberek, különféle tájszólással, nyelvjárással beszélnek. Különböző nyelvjárásokat különböztetünk meg.”

„Egy adott nyelv olyan változata, amely csak a nyelvterület egy részén használatos.”

„A nyelvjárások olyan nyelvi változatok, amelyek egy adott területen vagy régióban használt sajátos nyelvi jellemzőket mutatnak.”

„Régióenkénti variációk egy-egy szóra, melyet más területeken nem biztos, hogy abban a formában ismernek. Valamint még esetleg a magánhangzók használatának eltérése, mint például a szegedi emberek inkább ö betűt használnak (szögedies beszéd), vagy másik változat a debreceniek, akik az e hangokat hangoztatják inkább.”

Több adatközlő is a nyelvjárások alatt a kiejtésbeli különbségekre gondolt.

„Egy adott térségen élő közösség beszédében egyes hangok máshogy történő kiejtése.”

„Amikor egy adott szót valamelyik adott településen máshogy ejtenek.”

„A szavak kiejtésbeli különbsége.”

Egy-egy válaszadó kiemelte a nyelvváltozatok identitásjelző funkcióját:

„Sajátos nyelvhasználat, amit egy adott területen élő társadalmi csoport használ. A nyelvjárásban beszélők jelzik, hogy egy szűkebb közösséghez tartoznak.”

Továbbá volt, aki hagyományként tekint a nyelvjárásokra:

„Csecsemőkortól a hagyomány és környezet alapján elsajátított nyelvhasználat.”

Megfigyelhető egy-egy olyan válasz is, amelyek hiányosabb metanyelvi ismeretekről árulkodnak, valamint a tévesen elterjedt nyelvi mítoszokból következnek:

„Azt a nyelvhasználatot, amit leginkább a falusiak beszélnek.”

„A magyar nyelv betűinek és szavainak helytelen kiejtése.”

A legtöbb esetben a válaszok részben lefedték valamilyen szinten a nyelvjárás fogalmát, így megállapítható, hogy a megkérdezett hallgatók többségé-

nek nem voltak téves ismereteik, valamint negatív értékítéleteik a nyelvjárási nyelvhasználatról.

Azt is megvizsgáltam, hogy a megkérdezettek fel tudják-e ismerni a nyelvjárási szavakat, ezért a kérdőív egyik feladatában különböző szavak közül kellett kiválasztaniuk azokat, amelyeket nyelvjárásinak gondolnak. A következő szavak szerepeltek a kérdőívben: *erkély, kánikula, örökség, furik, jösztök, kellesz, törpe, dobjál, leány, lábtó, gyermek, pocok, tallu, tied, vider, kokas, csuda* (nyomatékosításként). Ezek közül a következő szavak tekinthetők nyelvjárásinak: *furik* 'egykerékű talicska', *jösztök* 'jöttök', *kellesz* 'kell majd', *lábtó* 'létra', *pocok* 'patkány', *tallu* 'toll', *vider* 'vödör', *kokas* 'kakas' (vö. NMTsz.).

A legtöbb adatközlő (a válaszadók 90%-a) a *furik* és a *kokas* szót helyesen nyelvjárásinak jelölte. A *furik* szó a valódi tájszók közé sorolható. Valódi tájszóknak nevezik azokat a szavakat, amelyek a köznyelvben nem használatosak, a köznyelvi beszélők nem ismerik őket. A kérdőív ezen feladatában szereplő szavak közül a valódi tájszókhöz sorolható még a *lábtó* és a *pocok*. A *kokas* pedig alaki tájszónak tekinthető, ami azt jelenti, hogy az adott szó alakjában, azaz legalább egy beszédhangjában különbözik a köznyelvi változatától (Kiss 2001: 378). A válaszadók többsége helyesen ismerte fel a következő nyelvjárási szavakat is: *vider, jösztök, tallu, lábtó, kellesz*.

Az adatközlők néhány esetben olyan szavakat is nyelvjárásinak jelöltek, amelyek a köznyelvben kétféle alakváltozatban használatosak, ilyen például a *csuda–csoda* alakváltozatok, amelyek közül a *csuda* szót a válaszadók 85%-a vélte nyelvjárásinak. A megkérdezettek közel fele a *tied* szót is nyelvjárásinak jelölte, amelynek a másik köznyelvi alakváltozata a *tiéd*, továbbá a válaszadók 35%-a a *leányt*, valamint 31%-a a *dobjál* szót is nyelvjárásinak jelölte (vö. AkH. 25/a., 44. pont). A *pocok* szót, ami viszont valódi tájszó, csak a megkérdezettek 11%-a tartotta nyelvjárásinak (vö. NMTsz.). Az esetek többségében tehát az adatközlők felismerték a nyelvjárási szavakat, viszont egyes szavak esetében megfigyelhetők voltak bizonytalanságok (1. táblázat).

1. táblázat. Ön szerint melyek a nyelvjárási szavak?

Szavak	Az adatközlők száma	%
<i>furik</i>	64	90
<i>kokas</i>	64	90
<i>vider</i>	61	86
<i>jösztök</i>	60	85

Szavak	Az adatközlők száma	%
<i>tallu</i>	60	85
<i>csuda (nyomatékosításként)</i>	60	85
<i>lábtó</i>	49	69
<i>kellesz</i>	43	61
<i>tied</i>	35	49
<i>leány</i>	25	35
<i>dobjál</i>	22	31
<i>pocok</i>	8	11
<i>kánikula</i>	7	10
<i>gyermek</i>	4	6
<i>erkély</i>	1	1
<i>örökség</i>	0	0
<i>törpe</i>	0	0

A kérdőívben megkérdeztem az adatközlőktől, hogy szerintük a saját településükre jellemző-e a nyelvjárási beszéd. A válaszadók többsége szerint igen (63%), és 20% válaszolta azt, hogy nem, 17% pedig nem tudta megítélni. Nemek szerinti megoszlásban a nők nagyobb arányban (36%) válaszoltak igennel, mint a férfiak (27%). Továbbá a nőknek a 7%-a, a férfiaknak pedig a 10%-a vélekedett úgy, hogy nem jellemző a településükre a nyelvjárási beszéd, a többi adatközlő pedig nem tudta megítélni (nők: 9%, férfiak: 11%). A t-próba eredménye alapján nincs szignifikáns különbség a nők és a férfiak véleménye között: $t(67)=-1,05$ $p>0,05$ ($p=0,29$). Lakhely alapján a városban élők 33%-a válaszolt igennel, 7%-a nemmel, valamint 16% nem tudta megítélni. A faluban élők esetében az igen válaszok aránya 30% volt, a nem válaszok aránya 10%, és a faluban élő adatközlőknek a 4%-a nem tudta megítélni, hogy a településükön jellemző-e valamilyen nyelvjárási sajátosság. Bár az adatokból látható, hogy a városban élők valamivel nagyobb arányban válaszoltak igennel, mint a faluban élők, de a t-próba eredménye alapján nincs szignifikáns különbség a két csoport véleménye között: $t(68)=1,45$ $p>0,05$ ($p=0,14$).

A válaszadók a saját nyelvhasználatukban viszont már kisebb arányban ismerték el a nyelvjárási jelenségek előfordulását. A résztvevők 39%-a válaszolt igennel, 37%-a nemmel, a megkérdezettek 24%-a pedig nem tudta megítélni. A nők a férfiaknál valamivel nagyobb arányban válaszoltak igennel, ugyanakkor a két csoport véleménye között nincs szignifikáns különbség.

ség: $t(66)=-1,17$ $p>0,05$ ($p=0,24$). Továbbá az 2. táblázat alapján látható, hogy a nők egyforma, a férfiak pedig majdnem egyforma arányban jelölték meg az igen és a nem válaszokat.

2. táblázat. Ön beszél valamilyen nyelvjárást? (nők és férfiak)

Nemek szerint	Igen	Nem	Nem tudom megítélni
nő	21%	21%	9%
férfi	17%	16%	16%

Lakhely szerinti csoportosításban a városban élők nagyobb része nemmel válaszolt, míg a faluban élők nagyobb része igennel (3. táblázat). Tehát a faluban élő adatközlők közül a városiakhoz képest többen elismerték, hogy előfordulnak a nyelvhasználatukban nyelvjárási jelenségek, ugyanakkor a két csoport véleménye nem különbözik jelentős mértékben a t-próba eredménye alapján: $t(61)=0,47$ $p>0,63$ ($p=0,24$).

3. táblázat. Ön beszél valamilyen nyelvjárást? (faluban és városban élők)

Település szerint	Igen	Nem	Nem tudom megítélni
város	19%	24%	13%
falu	20%	13%	11%

Azt is megvizsgáltam, hogy a válaszadók milyen helyzetekben beszélnek nyelvjárársban. Az adatközlők többsége (53%) a saját bevallása szerint úgy vélekedett, hogy leginkább csak családi és baráti körben használ nyelvjárási jelenségeket, 38%-a nem tudta megítélni, és a válaszadóknak csak a 9%-a válaszolta azt, hogy mindenhol nyelvjárársban beszél.

Arra is fény derült, hogy az adatközlők 57%-a elfogadhatónak tartja azt, ha valaki mindig és mindenhol nyelvjárársban beszél, 23% jónak tartja, és 20% nem tartja helyesnek. Kedvezőbben vélekednek a megkérdezettek viszont azokról a nyelvhasználókról, akik családi és baráti környezetben nyelvjárársban beszélnek, a hivatalos vagy hivatalosabb helyeken viszont a köznyelvet vagy annak a regionális változatát használják. Tehát az adatok alapján a válaszadók 64%-a jónak tartja a tudatos nyelvhasználatra való törekvést, 36%-a elfogadhatónak, és senki sem jelölte be azt a válaszlehetőséget, hogy nem tartja helyesnek. A válaszokból az is kiderült, hogy az adatközlők 62%-ára nem jellemző, hogy kijavít másokat a nyelvjárársi beszéde miatt.

Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy mit jelent számukra a nyelvjárási beszéd, a válaszadók többsége (86%) azt a válaszlehetőséget jelölte be, hogy a nyelvjárás identitáskifejező eszköz. Az adatközlők 62%-a szerint kommunikációs eszköz, 30%-a szerint csak idős emberek beszélnek nyelvjárásban, és csupán 1-2 válaszadó vélekedett egyértelműen negatívan, és gondolta úgy, hogy a nyelvjárási beszéd helytelen, ezért teljesen el kellene hagyni.

A továbbiakban az adatközlőknek egytől ötig terjedő skálán kellett bejelölniük, hogy mennyire értenek egyet a különböző állításokkal. A kérdőívben csak a két legszélső érték jelentése volt megadva: 1 = egyáltalán nem értek egyet, 5 = teljes mértékben egyetérttek.

A válaszadók nagyobb része (40,8%) a 3-as érték megjelölésével közömbösen vélekedett arról az állításról, hogy ma már kevesen beszélnek nyelvjárásban. A következő állítás szerint a pedagógusok feladata, hogy a nyelvjárási beszéd helyett a köznyelvet sajátíttassák el a tanulókkal. Ezzel kapcsolatban a vélemények nagyon változatosak voltak, a válaszadók 28%-a közömbösen vélekedett, 24%-uk kevésbé értett egyet, 23%-uk pedig inkább egyetértett. Azzal az állítással viszont, hogy „a pedagógus feladata, hogy a köznyelv oktatása mellett a nyelvjárások értékeire is felhívja a tanulók figyelmét”, a válaszadók nagyobb része (47%) teljes mértékben egyetértett. 42%-a teljes mértékben egyetértett azzal az állítással, miszerint napjainkban elengedhetetlen a köznyelv elsajátítása. Az adatközlőknek szintén a 42%-a szerint jó, ha beszélünk valamilyen nyelvjárást is, és használjuk a köznyelvet is. A válaszadók többsége (64,8%) egyáltalán nem értett egyet azzal az állítással, hogy a nyelvjárásban beszélő ember műveletlen. Továbbá a megkérdezettek nagyobb része (43,7%) szerint a nyelvjárás érték, ezért fontos a megőrzése.

Összefoglalás

Kutatásomban a Nyíregyházi Egyetemen tanuló tanár szakos hallgatók nyelvi tudatosságát és nyelvjárási attitűdjeit vizsgáltam. Céloom az volt, hogy kiderítsem, hogyan vélekednek a megkérdezett adatközlők a nyelvjárási beszédről és a tudatos nyelvhasználatról. A kutatás tervezésekor feltételeztem, hogy a megkérdezett hallgatók válaszaiban megfigyelhető lesz majd a nyelvjárási beszéddel szembeni negatív attitűd (1. hipotézis). Az eredmények ezt a hipotézist nem támasztották alá, ugyanis az itt megkérdezett hallgatók nagyobb része nem vélekedett negatívan a nyelvjárási jelenségekről, nagyjából tisztában vannak annak jelentésével és a tudatos, helyzethez igazodó nyelvhasználattal. Továbbá az adatközlők nagyobb része szerint az iskolában a sztenderd nyelvváltozatot nem a nyelvjárások helyett, hanem

mellette kellene megtanítani a tanulóknak, és ez az eredmény a válaszadók részéről a tudatos nyelvhasználat ismeretére, a nyelvváltozatokat elfogadó attitűdökre utal. A 2. hipotézis részben beigazolódott, mivel a válaszadók közül jóval kevesebben ismerték el a nyelvjárási jelenségek előfordulását a saját nyelvhasználatukban, mint a településükön élők beszédében. Az adatközlők többsége szerint megfigyelhetők különbségek a saját településükön és a szomszéd településeken élők nyelvhasználatában, bár lakhely szerinti csoportosításban, a városban és a faluban élők véleménye eltérést mutatott, mivel a faluban élők nagyobb része szerint nem figyelhetők meg különbségek. Nem mutatkozott szignifikáns eltérés a nők és a férfiak válaszaiban, így a kapott adatok a 3. hipotézist nem támasztják alá.

Összességében az eredmények azt mutatják, hogy a kutatásba bevont adatközlők nem vélekednek negatívan a nyelvjárási jelenségekről. Bizakodásra ad okot, hogy a megkérdezettek többsége nagyjából tisztában van a nyelvjárási fogalmával és a tudatos, helyzethez igazodó nyelvhasználattal. Továbbá a válaszadók többsége identitáskifejező eszközként tekint a nyelvjárási beszédre, ami pozitív attitűdre utal. Ezekből az eredményekből kiindulva a kutatásban részt vevő hallgatók remélhetőleg majd a pedagógusi pályán is megfelelő (additív) szemléletmódban fogják tanítani a nyelvi változatosság tényét, pozitív irányba terelve ezzel a diákok nyelvjárással és nyelvi változatokkal kapcsolatos értékítéleteit.

A továbbiakban tervezem még a kutatás bővítését több hallgató bevonásával, ezenkívül kiterjeszteném a vizsgálatot egy összehasonlító kutatás céljából, amely során a kárpátaljai magyar felsőoktatásban tanuló hallgatók nyelvjárási attitűdjeit és nyelvi tudatosságát is felmérném.

Szakirodalom

- AkH.¹² 2015. = *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Bartha Csilla 1998. *A szociolingvisztika alapjai*. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Mai Magyar Nyelvi Tanszék. Budapest.
- Beregszászi Anikó 2012. *A lehetetlent lehetni. Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Csernicskó István 2008. Nyelv és azonosságtudat összefüggései a kárpátaljai magyar közösségben. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. Budapest. 153–70.
- Csincsik Anikó 2011. *Vajdasági magyar nyelvhasználat egyetemisták körében*. *Iskolakultúra* 2–3: 45–58.

- Dudics Lakatos Katalin 2019. Kárpátaljai magyar pedagógusok nyelvjárási attitűdjének alakulása két felmérés eredményei alapján (2008–2018). *Magyar Nyelvjárások* 57: 123–34.
- Dudics Lakatos Katalin 2020. Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről. *Magyar Nyelvjárások* 58: 165–73.
<https://doi.org/10.30790/mnyj/2020/08>
- Fazakas Noémi 2016. Erdélyi magyar egyetemisták nyelvi és nyelvhasználati attitűdjei. In: Kozmács István – Vančo Ildikó (szerk.): *Sztenderd – nem sztenderd. Variációk egy nyelv változataira*. Antológia Kiadó. Lakitelek. 55–64.
- Jánk István 2018. A nyelvi alapú diszkrimináció vizsgálatának módszertani korlátai és lehetőségei. *Magyar Nyelvőr* 150–69.
- Jánk István 2019. Lingvicizmus a Kárpát-medence négy országának gyakorló és leendő magyartanárainál. *Magyar Nyelvőr* 31–46.
- Kiss Jenő 2009. A nyelvjárások és a dialektológiaoktatás Kárpát-medencei magyar szakos hallgatók szemével. *Magyar Nyelvőr* 1–14.
- Kiss Jenő 2017. A nyelvjárások. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó. Budapest. 199–221.
- Kiss Jenő (szerk.) 2001. *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Kontra Miklós 2006. A magyarországi magyar nyelvhasználat variabilitásáról. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kovács Edina 2014. A tanár szakos hallgatók nyelvi attitűdjeinek társadalmi nemi sajátosságai. *Anyanyelv-pedagógia* 2. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=514> (Letöltés: 2023. 12. 12.).
- Lakatos Katalin 2007. Kárpátaljai magyar iskolások és pedagógusok nyelvjárási attitűdjéről. In: Gutmann Miklós–Molnár Zoltán (szerk.): *V. Dialektológiai Szimpozion*. Szombathely, Berzsényi Dániel Főiskola BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék. 156–63.
- NMTsz.=Kiss Gábor (szerk.) 2019. *Nagy magyar tájszótár. 55 000 népies, tájnyelvi és archaikus szó magyarázata*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Nagy Zoltán 2015. Pályán lévő pedagógusok anyanyelvi attitűdjei. In: Pusztai Gabriella – Morvai Laura (szerk.): *Pálya–modell. Igények és lehetőségek a pedagógus-továbbképzés változó rendszerében*. Partium–P.P.S.–Ú.M.K. Nagyvárad–Budapest. 246–7.
- Parapatics Andrea 2022. Nyugat-magyarországi beszélők nyelvi-nyelvjárási attitűdjei. Részeredmények. *Acta Academiae Beregsasiensis. Philologica* 1: 85–105.
- Presinszky Károly 2009. Nyelvi attitűdök vizsgálata a nyitrai magyar egyetemisták körében. In: Borbély Anna – Vančóné Kremmer Ildikó – Hattyár Helga (szerk.): *Nyelvideológiai, attitűdök és sztereotípiák*. Tinta Könyvkiadó. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra. 241–8.
- Sándor Anna 2009. A nyelvjárási attitűd vizsgálata a nyitrai magyar szakos egyetemisták körében. In: Borbély Anna – Vančóné Kremmer Ildikó – Hattyár Helga (szerk.): *Nyelvideológiai, attitűdök és sztereotípiák*. Tinta Kiadó. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra. 231–9.

- T. Károlyi Margit 2002. A nyelvi tudatosság és attitűd vizsgálata a beregszászi főiskola hallgatóinak különböző csoportjaiban. In: Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János (szerk.): *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet*. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék. Debrecen. 329–38.
- Zimányi Árpád 2015. A nyelvjárások és a nyelvjárásiasság megítélése egyetemisták és főiskolások körében. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series: Sectio Linguistica Hungarica* 42: 233–44.

Kiss Anita

adjunktus

Nyíregyházi Egyetem

E-mail: anita.kiss@nye.hu

<https://orcid.org/0000-0002-5087-3294>

Abstract

KISS, ANITA

LANGUAGE AWARENESS AND ATTITUDES AMONG UNIVERSITY STUDENTS

In my study, I investigated the linguistic awareness and dialect attitudes of university students studying at the University of Nyíregyháza. It is very important for the future teachers to have a positive attitude towards the varieties of the Hungarian language and to share their knowledge with their students. However, the results of various research studies show that in many cases, native language teaching in schools does not present the linguistic varieties in an appropriate way and, as a consequence, the non-standard varieties are perceived more negatively than the standard varieties. The aim of my research is to find out what the university students I surveyed know about linguistic diversity, conscious language use and how they think about dialect speech.

Keywords: language use, dialects, language attitudes, language diversity, language varieties